

МЕДИЧНИЙ НАРАТИВ ЯК ЛІНГВІСТИЧНА КАТЕГОРІЯ

Лисанець Ю. В.

ВДНЗУ «Українська медична стоматологічна академія»

У статті обґрунтовано теоретико-методологічні засади комплексного дослідження англомовного медичного наративу з урахуванням досягнень сучасних наратологічних, когнітивних та комунікативних досліджень. Окреслено перспективи дослідження лінгвокогнітивної та комунікативно-прагматичної специфіки англомовного медичного наративу. Розглянуто особливості наративу як епістемологічного базису професії лікаря.

Ключові слова: медичний дискурс, наратив, наратор, нарататор.

Лисанець Ю. В. Медицинский нарратив как лингвистическая категория. В статье обоснованы теоретико-методологические принципы комплексного изучения англоязычного медицинского нарратива с учетом достижений современных нарратологических, когнитивных и коммуникативных исследований. Представлены перспективы исследования лингвокогнитивной и коммуникативно-прагматической специфики англоязычного медицинского нарратива. Рассмотрены особенности нарратива как эпистемологического базиса профессии врача.

Ключевые слова: медицинский дискурс, нарратив, нарратор, наррататор.

Lysanets Yu. V. Medical narrative as a linguistic category. The paper substantiates theoretical and methodological principles for comprehensive study of the English medical narrative, taking into account the achievements of modern narratological, cognitive and communicative researches. The perspectives for studying the linguocognitive, communicative and pragmatic specificity of the English medical narrative have been delineated. The features of narrative as an epistemological basis of doctor's profession have been considered. In this study, narrative is analyzed as a discursive way of constructing the event; as a universal mechanism for organizing a person's subjective experience; and as a fundamental instrument of thought and cognition. Medical discourse as an object of narratological analysis offers a wide range of narratives, generated in the context of doctor's clinical practice. The analysis of the English medical narrative from the standpoint of cognitive linguistics, pragmatics and cognitive narratology specifies and perceives the "doctor – patient" communicative situation, motivates the intentions of narrative agents, streamlines the international professional communication, which determines the relevance of the research. Medical narrative unfolds around a particular clinical event: examination of the patient, pathology detection, laboratory examination, deterioration of the patient's condition, increased symptoms, allergic reaction, surgical intervention, resuscitation measures and the like. Medical narrative as a coherent sequence of clinical events provides a transcript of patient's experiences and, at the same time, an algorithm of doctor's actions, which determines the prospect of its analysis from the standpoint of modern narratological, cognitive and communicative research. Medical narrative intertwines heterogeneous, scattered in time and space events into a single, consistent story, and thus provides the atmosphere of mutual understanding and cooperation, thereby ensuring the correct diagnosis and successful treatment.

Key words: medical discourse, narrative, narrator, narratator.

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності. Наратив (лат. дієсл. *narrare* – «розповідати», «докладно викладати», від іменника *gnarus* – «знання», «усвідомлення») – це лінійний, структурований виклад взаємопов'язаних подій і фактів, що відображає індивідуальне сприйняття реальності; універсальний механізм організації та упорядкування суб'єктивного досвіду [12]. Наративи пронизують повсякденне життя людини: «Ми мріємо <...> згадуємо, очікуємо, сподіваємося, впадаємо у відчай, віримо, сумніваємося, плануємо, виправляємо, критикуємо, подумки конструюємо, пліткуємо, вчимося, ненавидимо і любимо наративно» [21, 5]. А.-Ж. Греймас визначає наративність як «організуючий принцип будь-якого дискурсу» [8, 503]. Аналіз англомовного медичного на-

ративу з позицій лінгвокогнітології, комунікативної прагматики та когнітивної наратології конкретизує та увиразнює мовленнєву ситуацію «лікар – пацієнт», мотивує комунікативну поведінку наративних інстанцій, сприяє оптимізації міжнародної професійної комунікації, що зумовлює актуальність дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Як зазначає Я. В. Бистров, кінець ХХ століття ознаменував початок «наратологічного повороту», що став поштовхом для переосмислення поняття наративу. У сучасних лінгвістичних студіях розкрито загальні підходи до аналізу наративу ("Life as Narrative" Дж. Брунера, "Narrative Comprehension: A Discourse Perspective" К. Еммотт, "Narrative Comprehension: A Discourse Perspective" М. Лошнігга та ін.), досліджено його композиційну специфіку ("Basic Elements of Narrative" Д. Германа, "Engaging personas and narrative scenarios" Г. С. Нільсена та ін.), а також

поглиблено розуміння нарративу як лінгвокогнітивного явища («Біографічний нарратив у лінгвокогнітивному вимірі (на матеріалі англomовної прози ХХ – початку ХХІ століть)» Я. В. Бистрова). Численні наукові розвідки базуються на екстраполяції поняття нарративу на різні типи дискурсу: журналістський [9; 17], політичний [10; 19], судовий [1], рекламний [7] тощо. Лінгвокогнітивний статус нарративу як фундаментального інструменту мислення і пізнання (М. Turner) спонукає до його подальшого вивчення з позицій сучасної мовознавчої науки. Зокрема, досі не було ґрунтовно досліджено поняття медичного нарративу, що й зумовлює новизну та своєчасність нашої наукової розвідки.

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні теоретико-методологічних засад комплексного дослідження англomовного медичного нарративу з урахуванням досягнень сучасних наратологічних, когнітивних та комунікативних досліджень, зосередивши увагу на розв'язанні таких завдань: (1) уточнити теоретичний статус медичного нарративу у сучасній лінгвістиці; (2) дослідити особливості нарративу як епістемологічного базису професії лікаря; (3) розглянути нарративні ролі лікаря і пацієнта у різних комунікативних ситуаціях. Матеріал дослідження – англomовні медичні нарративи ("case studies", "patients' pathographies" тощо), а також фрагменти професійних бесід, дискусій, інтерв'ю.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перш за все вважаємо за потрібне з'ясувати питання співвідношення понять «дискурс» і «нарратив». У найширшому сенсі дискурс тлумачиться як «мовлення, занурене в життя» [2, 96]. У свою чергу, нарратив розглядається як оповідна форма дискурсу [17]. У рамках когнітивно-прагматичного підходу нарратив розглядається як дискурсивний спосіб конструювання події (І. С. Шевченко), «як специфічна форма когнітивної логіки, результатом і головною одиницею якого є нарративний текст» [18, 13]. Так, наприклад, політичний нарратив тлумачиться як «сукупність дискурсних утворень різних жанрів, сконцентрованих навколо певної політичної події» [19, 56]. Отже, нарратив – це особливий тип дискурсу, наділений рисами подієвості та оповідності.

Наратологія, або теорія оповіді, зародилася «в руслі структуралізму» [16, 38] наприкінці 60-х років минулого століття. Виокремлення дисципліни спостерігаємо у студії Р. Барта "Introduction to the structural analysis of narratives" («Вступ до структурального аналізу нарративів», 1966); термінологічне оформлення відбулося у праці Ц. Тодорова "Grammaire du Décaméron" («Граматика Декамерона», 1969); на решті концептуальне упорядкування наратології здійснене Ж. Женеттом [12]. Пройшовши ряд теоретичних трансформацій, нині наратологія опинилася у фокусі когнітивно-комунікативної парадигми,

що відкриває перспективи для інтеграції «сучасних наратологічних і лінгвістичних концепцій у царину когнітивної науки» [6, 1].

Медичний дискурс як об'єкт наратологічного аналізу пропонує величезну кількість нарративів, згенерованих у контексті клінічної практики лікаря. Медичний нарратив розгортається навколо певного клінічного випадку («події»): обстеження пацієнта, виявлення патології, лабораторне дослідження, погіршення стану пацієнта, посилення симптомів, алергічна реакція, хірургічне втручання, реанімаційні заходи і т.д. Отже, у фокусі уваги перебувають декілька основних форм нарративу: історія хвороби ("anamnesis": лікар фіксує інформацію, що стосується хвороби пацієнта); опис клінічного випадку ("case study" – виклад лікаря: нарративи про проведене лікування та його результати, нарративи про обстеження тощо); опис пацієнтом власного досвіду, пов'язаного із захворюванням ("patient's pathography", що може охоплювати нарративи про початок захворювання, нарративи про інциденти, нарративи про причини звернення до лікаря, нарративи про спосіб життя, нарративи про перенесені захворювання тощо). У межах англomовного медичного дискурсу, перспективними напрямками є дослідження специфіки і компетенції нарративу [22], ієрархії нарративних рівнів [24], особливостей функціонування нарративних інстанцій [23].

Наратив пацієнта оптимізує комунікативну ситуацію: лікар визначає, як, чому і яким чином людина захворіла, а відтак, обирає відповідні стратегії і тактики лікування. Варто зазначити, що у сучасній філософії поняття «нарратив» тісно пов'язане з поняттям «ідентичність». Згідно з концепцією П. Рікера, нарративна ідентичність виступає у ролі посередника між діалектичними полюсами ідентичності як тотожності (лат. "idem") та ідентичності як самості (лат. "ipse") [15]. Поняття «нарративна медицина» ("narrative based medicine") було введено в обіг Т. Грінгалл і Б. Гурвіцом (1999), на думку яких, «нарративи про хворобу формують методологічний базис, що уможливує досягнення повного спектру проблем пацієнта, а також сприяє розробці нових діагностичних і терапевтичних можливостей; нарративи – це метод обговорення екзистенційних проблем: біль, сумніви, надія, горе і сором – тем, які супроводжують або ж викликають захворювання» [20, 50]. Водночас актуалізується поняття нарративної компетентності лікаря, що передбачає «здатність визнавати, сприймати, інтерпретувати і впливати на нарратив іншої людини» [15, 69].

Наратив передбачає співучасть та співтворчість оповідача і слухача, різні точки зору яких скеровують плин розповіді. Як зазначає Ж.-Ф. Ліотар: «Мовні акти <...> здійснюються не тільки тим, хто говорить, але й тим, до кого звернене мовлення» [11, 58]. У зв'язку з цим, ми розглядаємо медичний нарратив як взаємодію категорій наратора і нарататора. Надавець

викладу – наратор, – це адресант комунікації, голос нарративного дискурсу. У свою чергу, наратор – це реципієнт, якого наратор залучає до співучасті та співтворчості. Принагідно зазначимо, що медичний нарратив до цього часу розглядався дослідниками [15; 20] винятково з позицій оповіді пацієнта (“patient’s pathography”). Натомість, ми вважаємо за необхідне не обмежуватися наративами пацієнта і приділяємо належну увагу наративному «голосу» лікаря в англomовному медичному дискурсі. Так, для наративу “pathography” характерна комунікативна ситуація «пацієнт (наратор)» – «лікар (наратор)»; для наративів “case study”, “concilium”/“conference”: «лікар (наратор)» – «лікар (наратор)»; для наративів “informed consent for participation in clinical trial”/“participant information sheet”: «лікар (наратор)» – «пацієнт (наратор)» і т.д.

Одним із напрямів дослідження лінгвокогнітивного потенціалу англomовного медичного наративу є вивчення концептуальних метафор та способів їх вербального втілення, наприклад, у наративах лікарів і пацієнтів у межах медичного дискурсу з проблем імунології та алергології [3; 5]. Комунікативно-прагматична специфіка медичного наративу увиразнюється крізь призму досліджень дискурсивних стратегій [13; 14], таких як

персуазивність у науково-публіцистичних документах, присвячених проблемі евтаназії [4]. Не менш важливим є добір лінгвостилістичних засобів з метою досягнення конкретних комунікативних інтенцій в описах клінічних випадків [25].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Медичний нарратив як дискурс про послідовність подій становить собою стенографію переживань пацієнта і водночас алгоритм дій лікаря, що зумовлює перспективність його дослідження з позицій сучасних наратологічних, когнітивних та комунікативних досліджень. Медичний нарратив – це спроба самоідентифікації і самопрезентації особистості, спосіб, за допомогою якого «Я» індивідуалізується, який сплітає різноманітні, розкидані у часі і просторі події в єдину послідовну історію, а відтак уможливорює формування атмосфери взаєморозуміння та співпраці, тим самим забезпечуючи ефективну діагностику і успішне лікування. Подальші наукові пошуки вбачаємо у дослідженні лінгвокогнітивної та комунікативно-прагматичної специфіки англomовного медичного наративу з використанням методів лінгвокогнітивного аналізу, прийомів фреймового моделювання та концептуального блендингу, методу актомовленневого аналізу, теорії концептуальної метафори.

ЛІТЕРАТУРА

1. Артёмова Т. В. Нарратив как компонент риторической стратегии обвинительных речей А.Ф. Кони: дис... канд. филол. наук: 10.02.01. Кемерово, 2008. 232 с.
2. Арутюнова Н. Д. Дискурс. Лингвистический энциклопедический словарь/гл. ред. В. Н. Ярцева. М.: Сов. Энциклопедия, 1990. С. 136–137.
3. Бережанська Ю. Метафорическая концептуализация понятия «аллерген» в англоязычном медицинском дискурсе. В мире науки и искусства: вопросы филологии, искусствоведения и культурологии. Сборник статей по материалам XXXVI международной научно-практической конференции. Новосибирск, 2014. №5 (36). С. 34–38.
4. Бережанська Ю. В. Лінгвостилістичні особливості персуазивного медичного дискурсу, присвяченого проблемі евтаназії. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія Філологічна: збірник наукових праць. Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2014. Вип. 44. С. 39–41
5. Бережанська Ю. В. Концептуальна метафора в англomовному медичному дискурсі. Науковий вісник Криворізького національного університету: зб. наук. праць. Кривий Ріг, 2013. Вип. 9. С. 479–484.
6. Бистров Я. В. Біографічний нарратив у лінгвокогнітивному вимірі (на матеріалі англomовної прози ХХ – початку ХХІ століть): автореф. дис ... док. філол. наук: 10.02.04. Одеса, 2017. 36 с.
7. Бозрикова С. А. Рекламные нарративы на телевидении: Какие истории убеждают лучше. Международный научный журнал «Инновационная наука». 2016. №7-8. С. 66–67.
8. Греймас А.-Ж. Семиотика. Объяснительный словарь. Семиотика. М.: Радуга, 1983. С. 483–551.
9. Каверина О. Н. Особенности нарративного журналистского дискурса. Иностранные языки. Герценовские чтения: мат.-лы Всероссийской межвузовской науч. конф. (23-24 апреля 2012 г.). СПб.: Изд-во РГПУ им. А. И. Герцена, 2012. С. 37-39.
10. Кириллов А. Г. Политический нарратив: структура и прагматика (на материале современной англоязычной прессы): автореф. дисс. ... к. филол. н. Самара, 2007. 23 с.
11. Лиотар Ж.-Ф. Состояние постмодерна / пер. с фр. Н. А. Шматко. М.: Алетейя, 1998. 160 с.
12. Лисанець Ю. Історія хвороби як об’єкт наратологічного аналізу. Філологічні науки в умовах сучасних трансформаційних процесів: матеріали міжнародної науково-практичної конференції: м. Львів, 26-27 вересня 2014 р. Львів: ГО «Наукова філологічна організація «ЛОГОС», 2014. С. 97–99.
13. Лисанець Ю. Комунікативні стратегії англomовного дискурсу з проблем алергології. Мовні дисципліни в контексті розвитку сучасної вищої школи: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (13-14 листопада 2014 р.). Харків: «Тім Пабліш Груп», 2014. С. 180–185.
14. Лисанець Ю. Когнітивно-комунікативний потенціал еліптичних конструкцій в англomовному медичному дискурсі. Філософія мови та нові тенденції в перекладознавстві й лінгвістиці: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (06-07 квітня 2017 р.). Київ, 2017. С. 221–224.

15. Мещерякова Т. В. Медицинский нарратив в биоэтике как критерий учета индивидуальности пациента. Вестник Томского государственного педагогического университета. 2010. №5 (95). – С. 66–71.
16. Папуша І. Що таке нарратологія? (огляд концепцій). *Studia methodologica*. Тернопіль: ТДПУ, 2005. Вип 16. С. 29–46.
17. Тараканова Е. Н. Социальный миф, дискурс и нарратив в современной культуре. Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. вопросы теории и практики. 2016. 11-2 (73). С. 176–179.
18. Татару Л. В. Нарратив и культурный контекст. М.: URSS, 2011. 288 с.
19. Шейгал Е. И. Семиотика политического дискурса: дисс. ... д. филол. н. Волгоград, 2000. 431 с.
20. Greenhalgh T., Hurwitz B. Narrative Based Medicine: Why Study Narrative? *BMJ*. 1999. 318(7175). P. 48–50.
21. Hardy B. Towards a Poetics of Fiction: An Approach Through Narrative. *Novel*. 1968. 2. P. 5–14.
22. Lysanets Yu. Narrative Unreliability in Doctor-Patient Communication. Актуальні питання та проблеми розвитку сучасної мови та літератури: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Одеса, 10-11 жовтня 2014 р. Одеса: Південноукраїнська організація «Центр філологічних досліджень», 2014. С. 97–99.
23. Lysanets Yu. Patient's Unreliable Narration in the Modern Cinematic Discourse. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія Філологічна: збірник наукових праць. Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2015. Вип. 52. С. 11–13.
24. Lysanets Yu. Narrative Strategies in Web Documentaries. *Science and Education. A New Dimension: Philology*. Budapest, 2016. Vol. III (19). Issue 84. P. 24–26.
25. Lysanets Yu., Morokhovets H., Bieliaieva O. Stylistic Features of Case Reports as a Genre of Medical Discourse. *Journal of Medical Case Reports*. 2017. Vol. 11. No. 83: <https://jmedicalcasereports.biomedcentral.com/articles/10.1186/s13256-017-1247-x>